

PRZEGLĄD BIBLIOGRAFICZNY

W 1987 r. zakończył się proces beatyfikacyjny, który wyniósł na ołtarze biskupa wileńskiego i odnowiciela zgromadzenia księży marianów Jerzego Matulewicza. W trakcie procesu zgromadzono obszerną dokumentację, dotyczącą zarówno osoby błogosławionego jak i samego zgromadzenia. Zebrane materiały stały się podstawą inicjatywy wydawniczej, podjętej przez Mariański Instytut Historyczny, opublikowaniem źródeł do dziejów zgromadzenia. W zapoczątkowanej w 1995 r. serii „Fontes historiae marianorum” ukazały się dotychczas trzy tomy.

Tom I. *Odrodzenie zgromadzenia księży marianów w latach 1909-1910 (Dokumenty)*, do druku przygotowali: J. Bukowicz, T. Górski, tłum.: J. Bukowicz, H. Szymanel, Warszawa 1995, ss. 144, fotografie.

Układ tomu jest zasadniczo dwudzielny. Obszerny 35-stronnicowy wstęp omawia kasatę zakonu i nieudane próby jego odnowienia na drodze legalnej, starania w Rzymie o odnowienie zgromadzenia i jego rozwój pod kierunkiem J. Matulewicza.

Zasadniczą część tomu stanowi wybór 45 dokumentów z lat 1865-1930, wśród których znajduje się 23 z lat 1909-1910, wyznaczonych tytułem publikacji.

Wszystkie dokumenty zostały opublikowane w języku polskim. Teksty ułożone są w porządku chronologicznym. Dominują listy prywatne i oficjalne związane z problematyką zakreśloną w tytule. Znajdują się tu także dokumenty o charakterze urzędowym, w tym reskrypt i dekrety Kongregacji Zakonników.

Wybór zawiera zatem archiwalia o formalnie różnej wartości dokumentacyjnej. Ukazuje on jednak w sposób reprezentatywny zwrotne momenty w dziejach zakonu, odsłaniając kulisy i tło podejmowanych decyzji. Każdy dokument opatrzony jest kolejnym numerem, regestem i przypisami, które zawierają informacje, m.in. o występujących osobach, załącznikach i ewentualnych skrótach dokonanych w tekście, języku oryginału i formie zachowania (oryginał, kopia, itp.).

Publikacja zawiera łacińskie sumarium, wykaz nazwisk i miejscowości oraz bibliografię podzieloną według autorów na trzy działy: „Źródła archiwalne”, „Źródła drukowane” i „Opracowania”. Spis treści zawiera rejestry zestawione w porządku chronologicznym.

Tom II. *Stolica Apostolska a biskup Jerzy Matulewicz 1916/1921*, tłum. i oprac. J. Bukowicz, T. Górski, Warszawa 1996, ss. 327, fotografie.

Wstęp historyczny liczy 46 stron i omawia okoliczności mianowania J. Matulewicza biskupem wileńskim oraz jego rządy w diecezji do 1921 r. Data końcowa szkicu pokrywa się z datą dokumentów zawartych w zasadniczej części pracy, ta zaś jest datą wyjazdu nuncjusza A. Rattiego z Polski.

Językiem wydania jest język polski. Liczący 191 pozycji wybór dokumentów został podzielony na dwa działy. Pierwszy został zatytułowany „Nominacje” i zawiera jeden list z 1916 r., i 56 dokumentów z 1918 r. dotyczących nominacji, objęcia diecezji i konsekracji bpa J. Matulewicza. Drugi „Korespondencja” obejmuje dokumentację z lat 1919-1921, a kryterium doboru stanowił związek z kongregacjami w Rzymie, a przede wszystkim z nuncjaturą w Warszawie. Znaczna liczba dokumentów zaczerpnięta została z wydanych drukiem akt nuncjatury apostolskiej w Warszawie z okresu nuncjusza A. Rattiego.

Tematycznie dotyczą one ważniejszych spraw z życia diecezji, a w szczególności oddźwięku, jaki znajdowały na gruncie życia kościelnego konflikty narodowościowe.

Poza listami znajdujemy także inne rodzaje dokumentacji, jak fragmenty raportów nuncjusza A. Rattiego i reskrypt kongregacji rzymskich.

Każdy drukowany tekst został opatrzonej aparatem naukowym. Zawiera kolejne numery w ramach tomu, regest, informację o pochodzeniu archiwalnym i ewentualnym wydaniu drukiem oraz języku oryginału. Wiele dokumentów posiada również przypisy z informacjami o występujących osobach, adnotacjach urzędowych i skrótach dokonanych przez redaktorów oraz nieliczne informacje o formie zachowania.

Publikacja zawiera wykaz skrótów, indeksy nazwisk i miejscowości, bibliografię podzieloną na dwa działy: „Źródła archiwalne” i „Publikacje”. Wśród tych ostatnich zamieszczono zarówno opracowania, jak i archiwalia wydane drukiem. W spisie treści zestawiono rejestry w porządku chronologicznym.

Tom III. *Wspomnienia o błogosławionym Jerzym Matulewiczu*, oprac. J. Bukowski, T. Górski, Warszawa 1996, ss. 429, fotografie.

Wybór tekstów poprzedza licząca 10 stron biografia J. Matulewicza.

Materiał źródłowy liczy 350 stron; reprezentuje odmienny typ dokumentacji, niż zawarty w poprzednich tomach. Są to fragmenty wspomnień, prawie samych duchownych, dotyczących osoby J. Matulewicza. Językiem wydania

jest język polski. W przypadku tłumaczeń zaznaczono język oryginału i nazwisko tłumacza. Podano też miejsce przechowywania oryginału lub informację o druku.

Przy lekturze pomocny okazuje się spis treści. Materiał źródłowy został pogrupowany w układzie rzeczowym, przy czym dla poszczególnych działów ramy chronologiczne odpowiadają przyjętym etapom życia J. Matulewicza. Dział I: „Całokształt życia błogosławionego Jerzego 1871-1927”; II: „Działacz społeczny i religijny, profesor 1902-1911”; III: „Organizator życia zakonnego 1911-1918”; IV: „Biskup wileński i wizytator apostolski 1918-1927”.

Publikacja zawiera skorowidz nazwisk z wyszczególnieniem grubą czcionką autorów wspomnień oraz osobno zestawiony wykaz samych autorów wspomnień.

„Bibliografia dotycząca bł. Jerzego Matulewicza” obejmuje 24 strony i została podzielona na trzy specyficzne działy. Pierwszy „Akta Urzędowe procesu beatyfikacyjnego”. Drugi pod nazwą „Inne druki” zawiera opracowania publikowane jako druki zwarte lub artykuły w prasie. Trzeci „Rękopisy” zawiera opracowania, tyle że nie publikowane, głównie prace naukowe zgromadzone w bibliotekach uczelnianych i „prywatnym archiwum autora”.

Tom nie zawiera niestety wykazu skrótów, co utrudnia orientację w bibliografii, zwłaszcza że nie zostały one rozwiązane także w wykazach skrótów w poprzednich tomach.

Prezentowane publikacje posiadają nie tylko znaczne walory popularyzatorskie, ale także naukowe, chociaż odbiegają od standardów przyjmowanych dla edycji źródeł.

oprac. ks. Grzegorz Bujak

Roman Nir ks., *Stulecie Polskiego Seminarium w Orchard Lake w Stanach Zjednoczonych 1885-1985*, Orchard Lake, Michigan 1987, ss. 367.

Szkice historyczne poświęcone Seminarium Polskiemu w Stanach Zjednoczonych, są pracą źródłową, stanowiącą bazę do naukowego opracowania historii tegoż seminarium. Ks. dr Roman Nir zamieścił w nich całe partie materiałów, zaczerpniętych z Archiwum Polonii w Orchard Lake.

Szkice zostały podzielone na 39 rozdziałów. 1. Najstarsze źródła, 2. Analiza programu nauczania i wychowania religijnego w Szkole Wyższej w O.L., 3. Cel Szkoły Wyższej N.M.P. przy Seminarium Polskim, 4. Rok Liturgiczny w Szkole Wyższej przy Seminarium Polskim, 5. Program życia religijnego w Szkole Wyższej przy Seminarium Polskim, 6. Historia Klubu Studentów z Detroit i Okolicy w Seminarium Polskim 1919-1934, 7. Programy przedstawień Klubu Studentów z Detroit w Seminarium Polskim w O.L., 8. Reguły karności i porządku w Seminarium Polskim, 9. Regulamin Kursu Klasycznego Seminarium Polskiego w Detroit, 10. Tow. Literackie Św. Kazimierza w Seminarium

Polskim, 11. Sodalicia Mariańska w Seminarium Polskim, 12. Drukarnia przy Seminarium Polskim w Detroit, 13. Opis Męki Pańskiej ks. Józefa Dąbrowskiego, 14. „Niedziela” Tygodnik Seminarium Polskiego, 15. Tygodnik „Niedziela” w służbie Polski, 16. Śmierć ks. Józefa Dąbrowskiego w świetle prasy z 1903 roku, 17. Koło Przyjaciół Seminarium Polskiego, 18. Początki Stowarzyszenia Alumnów Seminarium Polskiego, 19. Chłopcy Polscy z Indii w Seminarium Polskim, 20. O Seminarium Polskim – biskupi, alumni, świeccy i prasa, 21. „Głos Studenta”, miesięcznik studentów Seminarium Polskiego, 22. Medal Fidelitas najwyższym odznaczeniem Seminarium Polskiego, 23. „Eagle” rocznikiem Szkół w Orchard Lake, 24. Stowarzyszenie Pomocnicze Pań Seminarium Polskiego, 25. Wybitne osobistości z wizytą w Seminarium Polskim, 26. Diamentowy jubileusz Seminarium Polskiego w 1960 roku, 27. Towarzystwa w Seminarium Polskim, 28. „Wrzos” miesięcznik studentów Seminarium Polskiego, 29. Czasopisma Szkół w Orchard Lake, 30. Zadania Seminarium Polskiego w Stanach Zjednoczonych, 31. Sodalisy w służbie Polonii, 32. Odezwa do Polonii w sprawie Seminarium Polskiego, 33. Przedstawienia teatralne w Seminarium Polskim, 34. Siostry Felicjanki w świetle listów ks. Józefa Dąbrowskiego, 35. Schola Cantorum w Seminarium Polskim, 36. Muzyka i pieśń w Seminarium Polskim, 37. Centrum 2 Korpusu w Orchard Lake, Archiwum, Biblioteka i Muzeum, 38. Stulecie Seminarium Polskiego w Stanach Zjednoczonych 1885-1985, 30. Historia Centralnego Archiwum Polonii Amerykańskiej w Orchard Lake. Publikacja zawiera również zdjęcia, indeks osób oraz indeks nazw geograficznych i etnicznych.

Statuta Capituli et Ecclesiae Cathedralis Posnaniensis ex annis 1298-1763, edycja Władysław Pawelczak, Poznań 1995 (publikacja Papieskiego Wydziału Teologicznego w Poznaniu, seria „Studia i Materiały”), ss. XXXII i 206.

Publikacja zawiera: 1. Wstęp, 2. Skrócenia powtarzające się w tekście, 3. Wykaz statutów, konstytucji i dekretów w układzie chronologicznym, 4. Zapisy historyczne w rękopisie CP 90, na stronach o numeracji rzymskiej. Edycję źródeł rozpoczyna: I. Statuta ecclesiae cathedralis Posnaniensis. Kodyfikacja z roku 1517, II. Statuta constitutiones et decreta episcoporum et capituli cathedralis Posnaniensis. Statuty przed kodyfikacją z roku 1517, III. Decreta ex visitatione illmi et rmi dni Andrea de Bnin Opaliński Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi Posnaniensis in anno Domini 1622, IV. Decreta ex visitatione generali ecclesiae et capituli cathedralis Posnaniensis ab illmo et rmo Matthia Łubieński Dei et apostolicae gratia episcopo Posnaniensi in partiali capitulo ad eum actum specialiter congregato, rmdis dnis praelatis et canonicis porrecta die sexta Octobris anno Domini 1628, V. Constitutio, statuta et decreta episcoporum et capituli cathedralis Posnanensis ex annis 1298-1763, VI. Formae iuramentorum. Publikacja posiada indeks osób i miejscowości oraz indeks rzeczowy.

W Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu znajduje się rękopis CP 90, należący do zespołu ksiąg kapitulnych, zawierający zwód statutów kapituły katedralnej poznańskiej z 8 VII 1517 r., przeszło 250 statutów tejże kapituły sprzed i po 1517 r., ordynacje biskupa Andrzeja Opalińskiego z 1622 r. oraz biskupa Macieja Łubieńskiego z 1628 r. z wizytacji kapituły, a nadto szereg dokumentów kapitulnych.

Edycja rękopisu CP 90, który zawiera materiały dotyczące ustroju wewnętrznej kapituły katedralnej poznańskiej oraz jej roli w życiu społecznym i politycznym od początku XVI w. do upadku Rzeczypospolitej Polskiej, jest cennym źródłem dla historyków, a w szczególności historyków prawa kanonicznego.

Stanisław Librowski ks., *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Dokumenty samoistne. Lata 1638-1855*, t. 5, Włocławek 1996, ss. 320, nakład własny w 100 egzemplarzach.

Piąty tom *Inwentarza* wydawanego przez ks. prof. S. Librowskiego, tak jak poprzednie cztery tomy, zawiera: I. Informacje wydobyte z inwentarza, 1. Dokumenty inserowane lub dodane w dyplomach zasadniczych, 2. Notariusze publiczni związani z dokumentami, II. Inwentarz dokumentów, który zawiera dokumenty od numeru 2321 do 2906. Na końcu autor zamieścił spis osób i instytucji, które są w posiadaniu *Inwentarza*.

Józef Krętosz ks., *Archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego w okresie józefinizmu (1772-1815)*, Katowice 1996, ss. 364 plus mapy.

Praca zbudowana jest ze Wstępu, dziewięciu rozdziałów: I. Archidiecezja i jej podstawy materialno-prawne, II. Archidiecezja w Kościele Powszechnym, III. Centralne struktury i pełnione przez nie funkcje, IV. Miasto stołeczne archidiecezji, V. Zmiany w organizacji terytorialnej, VI. Duchowieństwo i służba parafialna, VII. Parafia i jej duszpasterskie funkcje, VIII. Troska o kulturę duchową, IX. Przemiany w życiu zakonnym, Zakończenia, streszczeń w języku angielskim, niemieckim i francuskim, Wykazu skrótów, Bibliografii oraz Indeksu osobowego i nazw miejscowości, a także dwóch map.

Praca ma charakter monografii z okresu największych przemian przypadających na szczyt józefińskiej polityki kościelnej państwa austriackiego, i określona została ramami czasowymi od 1772 (pierwszego rozbioru Polski) do 1815 r. (kongresu wiedeńskiego).

Pierwszy rozdział został poświęcony podstawom materialno-prawnym archidiecezji, w ramach którego autor ukazał polityczne uwarunkowania i ich konsekwencje w Kościele oraz zmiany terytorialne archidiecezji wraz z problematyką związaną z uposażeniem materialnym arcybiskupstwa. Drugi rozdział omawia sprawy związane z miejscem archidiecezji w Kościele powszechnym, a więc kontakty ze Stolicą Apostolską, losy lwowskiej metropolii

i wypełniane przez arcybiskupów funkcje metropolitów oraz kontakty z innymi obrządkami katolickimi. Treścią trzeciego jest przedstawienie funkcjonowania centralnych struktur w archidiecezji, takich jak: arcybiskup, ordynariusz, biskup pomocniczy, konsystorz generalny, administratorzy *sede vacante*, kapituła archikatedralna i synody diecezjalne. Kolejny rozdział został poświęcony miastu stołecznemu, katedrze oraz kościołom parafialnym i nieparafialnym Lwowa i pełnionym przez nie posługom duszpasterskim i liturgicznym. W piątym autor nakreślił zmiany w terytorialnej organizacji archidiecezji, w którym były: zanik archidiakonatów terenowych i kapituł kolegiackich, organizacja dekanalna, skomplikowana regulacja sieci parafialnej oraz wejście Bukowiny w skład terytorium archidiecezji. Szósty poświęcony jest duchowieństwu zatrudnionemu w duszpasterstwie oraz służbie parafialnej, wychodząc od przedstawienia procesu przygotowania kandydatów do kapłaństwa w seminarium duchownym, łącznie z seminarium generalnym do 1783 r. Następnie omawia duchowieństwo świeckie oraz zakonne pracujące w duszpasterstwie. Rozdział siódmy traktuje o parafii i jej funkcjach duszpasterskich – kościoły i budynki kościelne, zanik prepozytur i beneficjów prostych oraz baza materialna, przechodząc do przedstawienia służby Bożej oraz wszelkich form duszpasterstwa zwyczajnego i nadzwyczajnego. Zamknięciem tego rozdziału jest przedstawienie wiernych w aspekcie demograficznym i wyznaniowym. Treścią następnego rozdziału jest troska o kulturę duchową, a mianowicie bractwa religijne, a właściwie proces ich kasat, opieka społeczna i szkolnictwo będące w gestii Kościoła. Ostatni rozdział został poświęcony zakonom męskim i żeńskim oraz problemom owoców józefińskiej polityki wobec nich.

Zasadniczą bazą źródłową dla niniejszej monografii były archiwalia pochodzące z archiwów: archidiecezji lwowskiej w Krakowie i bernardyńskiego we Lwowie oraz z Archiwum Watykańskiego, a także z archiwów będących na terenie Polski.

Katalog Archiwum OO. Augustianów w Krakowie 1299-1950, oprac. Waław Kolak. Dokumenty pergaminowe oprac. Krystyna Jelonek-Litewkowa, Kraków 1996, ss. 210 plus zdjęcia i mapa.

Katalog obejmuje: Słowo wstępne prowincjała OO. Augustianów, Słowo wstępne dyrektora Państwowego Archiwum w Krakowie, Wstęp, I. Augustianie w Polsce, II. Augustianie w Krakowie (1343-1950), III. Archiwum Augustianów w Krakowie, IV. Archiwalia augustiańskie w innych archiwach, bibliotekach i zbiorach, V. Ważniejsze publikacje dotyczące kościoła św. Katarzyny i klasztoru augustianów w Krakowie oraz innych klasztorów prowincji augustianów w Polsce, Wykaz skrótów, Katalog Archiwum OO. Augustianów w Krakowie, Akta prowincji augustianów w Polsce, Akta klasztoru augustianów w Krakowie, Indeks osób i nazw geograficznych, Streszczenia w języku

angielskim i włoskim oraz fotografii dokumentów i pieczęci, a także mapę klasztorów augustianów prowincji polskiej.

Katalog obejmuje materiały archiwalne sześćsetletniego okresu działalności klasztoru św. Katarzyny (1363-1950). Archiwum OO. Augustianów w Krakowie jest zespołem akt o dużej wartości historycznej, przechowywanym w Archiwum Państwowym w Krakowie. Publikacja *Katalogu* posłuży do podejmowania dalszych badań naukowych nad działalnością i duchowością zakonu augustianów w Polsce.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995, oprac. L. Grzebień przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków 1996, ss. XVI i 882 plus mapy i zdjęcia.

Publikacja zawiera: Przedmowę (również w języku litewskim i angielskim), Zasady opracowania, Skróty redakcyjne, Skróty bibliograficzne, Wykaz map, Hasła od A-Z (zaopatrzone w liczne fotografie), Wykaz jezuitów, Placówki jezuitów polskich w 1996 roku, Skróty łacińskie i ich znaczenie, 6 map i zdjęcia autorów i redaktorów *Encyklopedii*.

Encyklopedia daje możliwość spojrzenia na działalność zakonu w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1564-1773), na Białorusi (1773-1820), Galicji (1820-1918) oraz w niepodległej Polsce (od 1918). Nie obejmuje ziem litewskich po odrodzeniu się tam zakonu w XX w.

Pod względem geograficznym *Encyklopedia* obejmuje tereny dawnej Asystencji Polskiej (obecnie są to: Polska, Litwa, Łotwa, Białoruś i Ukraina), bez Śląska który należał do Prowincji Czeskiej, a od 1754 r. tworzył własną prowincję (uwzględniono tylko te placówki śląskie, które miały kontakty z polskimi jezuitami).

Podstawą opracowania *Encyklopedii* było Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie z bogatym zasobem fotokopii i mikrofilmów źródeł dotyczących jezuitów polskich, zebranych z dostępnych archiwów europejskich. *Encyklopedia* zawiera 7592 hasła, zaopatrzone w podstawową bibliografię oraz podstawowe wiadomości o zasobach archiwalnych. Przeznaczona jest dla naukowców i ma stanowić podręczne kompendium wiedzy o jezuitach.

Inwentarz materiałów do dziejów Kościoła katolickiego w Archiwum Wileńskiego Gubernatora Wojennego, oprac. Marian Radwan (publikacja Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej, seria „Materiały do dziejów Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej i w Rosji”, t. 1), Lublin 1997, ss. 281.

Inwentarz obejmuje: Wprowadzenie, Część I. 1. Wydział ogólny (f. 378 b/s), Część II. 2. Wydział polityczny (f. 378 p/s), Część III. 3. Materiały dodatkowe (f. 378), Część IV. 4. Archiwum M. N. Murawiowa (f. 439), 5. Tymczasowy Audytoriat Połowy (f. 1248), 6. Wileńska Komisja Śledcza (f. 438), Indeks.

Materiały z kancelarii wileńskiego generałgubernatorstwa, które powstało po zdławieniu Insurekcji Kościuszkowskiej, i miało swoją siedzibę w Grodnie (1794-1796), a następnie w Wilnie (do 1912 r.), przekształcone w 1843 r. na Wileńskie Gubernatorstwo Wojenne, obejmowały terytorium guberni wileńskiej, grodzieńskiej i kowieńskiej. Sporo materiałów dotyczy również guberni mińskiej, mohylewskiej i witebskiej.

Zespół archiwalny wileńskiego gubernatora wojennego obejmuje 151 272 jednostki archiwalne. W jego skład wchodzi kolekcja M. N. Murawiowa, materiały Tymczasowego Audytoriatu Polowego i Wileńskiej Komisji Śledczej. Zespół ten znajduje się w Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym w Wilnie.

Inwentarz wspomnianego zespołu archiwalnego, jest interesujący pod kątem gromadzenia informacji na temat źródeł do dziejów Kościoła katolickiego na wschodnich terenach dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

oprac. Ryszard Skrzyniarz